

УДК 347.155

Г.М. УСТІНОВА-БОЙЧЕНКО, канд. юрид. наук, Національний університет «Одеська юридична академія»

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ТА ТРУДОВОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ

Ключові слова: трудова правосуб'єктність, цивільна дієздатність, недієздатна особа

Конституційним правом кожної людини є право на працю. Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення [1, с.13]. Праця – це найважливіший аспект життя людини, основа її існування і добробуту. Як процес цілеспрямованої дії на предмети зовнішнього світу, праця є основою будь-якої людської діяльності [2, с.4].

Праця людини пов'язана з багатьма суспільними відносинами: адміністративними, цивільними, трудовими тощо. Трудові правовідносини не тільки безпосередньо пов'язані з працею людини, вони мають працю людини своїм змістом, праця становить не тільки первинну основу, а й саме існування цих відносин. Трудові відносини визначають порядок і умови застосування праці, спрямовані на організацію самого процесу праці в певній суспільній формі і в своїй сукупності створюють цей процес. Трудові правовідносини виникають з моменту, коли працівник уклав з власником чи підприємством трудовий договір і приступив до виконання своєї трудової функції [2, с.61].

Працівником завжди виступає фізична особа, але для того, щоб стати працівником необхідно наявність обов'язкових умов – це наявність трудової правосудності та наявність трудової дієздатності. Але фізична особа є не тільки учасником трудових правовідносин, щоденно особа приймає участь у цивільних правовідносинах, для чого вона повинна бути правосуб'єктною. Правосуб'єктність фізичної особи складається з цивільної правосудності та цивільної дієздатності.

Таким чином, кожна фізична особа, яка перебуває одночасно в трудових та цивільних правовідносинах повинна мати і трудову і цивільну правосуб'єктність. Звідси, метою цієї статті є дослідження співвідношення трудової та цивільної правосуб'єктності та яким чином може вплинути визнання особи недієздатною на її можливість бути учасником трудових правовідносин.

У загальному вигляді проблемним питанням даного дослідження є те, чи має можливість недієздатна особа реалізувати своє право на працю.

Аналіз результатів наукових досліджень вказує на те, що питання цивільної дієздатності та недієздатності, трудової правосуб'єктності осіб були порушені в працях К.М. Холдоковської, І.М. Пятілетова, П.П. Заворотько, Т.В. Блінової, А.В. Усталової, М.Х. Хутиз, С.В. Венедіктова, М.Г. Александрова, П.Д. Пилипенка, В.І. Прокопенка, О.М. Ярошенка та ін.

Цивільна правосудність фізичної особи виникає в момент народження та припиняється зі смертю фізичної особи. Цивільна дієздатність фізичної особи набувається по досягненні певного віку, 18 років, та надає можливість фізичній особі своїми діями набувати для себе цивільні права, створювати цивільні обов'язки та самостійно здійснювати свої права, виконувати цивільні обов'язки та нести цивільну відповідальність у разі невиконання своїх цивільних обов'язків. Фізична особа, яка набула повної цивільної дієздатності, повинна усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними. Якщо особа внаслідок стійкого хронічного психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій, то така особа визнається недієздатною та позбавляється можливості самостійно реалізовувати свої права та здійснювати свої обов'язки, недієздатна фізична особа у правовідносинах не вступає, це стосується і трудових правовідносин.

На відміну від цивільної правосудності та дієздатності трудова правосудність та дієздатність настають одночасно з досягненням громадянином 16 років (а в деяких випадках по досягнення 15-річного віку – за згодою од-

ного з батьків або особи, яка його замінює та навіть з 14-річного віку при наявності певних умов). Таким чином, трудова правоздатність виникає вже після наявності у фізичної особи цивільної правоздатності, а трудова дієздатність виникає раніше, ніж цивільна дієздатність.

Трудова правоздатність є рівною для всіх, оскільки її обсяг визначається єдиною ознакою – особистою здатністю до праці незалежно від статі, національності, раси, майнового стану тощо [3, с.107].

Загальновідомим у правничий науці є те, що правоздатність виникає у особи з моменту народження. Незалежно від того, хоче особа чи ні, вона не може відмовитись від своєї правоздатності, добровільно її відчужити чи якимось іншим способом позбутися. Вона є правоздатною від народження, є суб'єктом права саме тому, що право як загальносоціальне явище існує незалежно від будь-яких зовнішніх чинників [4, с.68].

Другий елемент трудової правосуб'єктності – це трудова дієздатність, під якою розуміється здатність особи своїми діями набувати для себе права і нести відповідні обов'язки.

На відміну від правоздатності, дієздатність не виникає в момент народження людини, а отже не є категорією права і у його загальносоціальному аспекті. Дієздатність визначається у нормах спеціально-соціального або юридичного права. Дієздатність – це така властивість суб'єкта права, яка встановлена в законодавстві і завдяки якій він здатний реалізовувати свої юридичні права й обов'язки, тобто бути учасником правовідносин [4, с.69]. Трудова правоздатність та трудова дієздатність є елементами трудової правосуб'єктності, в основі якої лежить здатність до праці, що обумовлюється фізичними та розумовими здібностями.

Не зважаючи на те, що цивільна та трудова дієздатність регулюються різними галузями права, вони дуже тісно взаємопов'язані, та наявність трудової дієздатності залежить від наявності цивільної дієздатності. Якщо особа у законному порядку визнається недієздатною, то це позбавляє її права вступати в трудові правовідносини. В деяких випадках осо-

ба, яка має психічний розлад який буде підставою визнання особи недієздатною, може бути позбавлена можливості вступати в трудові правовідносини ще до визнання особи недієздатною. Кодексом законів про працю України це питання не врегульовано, тобто в ст.36 КЗпП України дається вичерпний перелік підстав припинення трудових правовідносин та він не містить такої підстави, як припинення трудового договору внаслідок визнання особи недієздатною, але все ж таки трудові правовідносини з недієздатною особою припиняються.

Такий висновок можливо зробити з наступного. Відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я № 561 від 05.09.2011 р. «Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності», одним із видів порушення функції організму людини, який визначається медико-соціальною експертизою та дає підстави встановити фізичній особі одну з груп інвалідності є має порушення психічних функцій (сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, мови, емоцій, волі) [5].

Порушення психічних функцій у фізичної особи можуть призвести до втрати працездатності, це свідчить про те, що особа, яка має психічний розлад, може бути визнана інвалідом. Інвалідність призводить до необхідності соціального захисту та допомоги, вказує на те, що особа (в залежності від групи інвалідності) не може працювати.

Недієздатність – це втрата здатності здійснювати цивільні права та обов'язки внаслідок тяжкого порушення психіки. Критерії недієздатності психічно хворих визначені в Цивільному кодексі України.

Відповідно до ст.39 Цивільного Кодексу України підставою визнання особи недієздатною є – хронічний, стійкий психічний розлад, який призводить до нездатності особи усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Крім того, внаслідок такого розладу особа не може усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Але, коли ще цей психічний розлад не має характеру хронічного та стійкого така фізична особа може мати мо-

жливість працювати, доки не буде підстав встановлення їй групи інвалідності.

Кодекс Законів про працю України вказує нам на те, що працівник особисто повинен виконувати доручену йому роботу, але якщо він буде визнаний відповідно до встановленого законом порядку недієдатною особою, то він позбавляється можливості в подальшому бути працівником. Якщо працівник не в змозі усвідомлюючи значення своїх дій виконувати покладені на нього трудові обов'язки, то він не може бути суб'єктом трудового договору.

Визначити однозначно, як потрібно діяти, якщо працівника визнають недієдатним, не має можливості, але виникає думка, що трудові правовідносини з таким працівником припиняються раніше, як тільки у працівника виникає такий психічний розлад, який потім поступово становиться хронічним та стійким та призводить до визнання особи недієдатною.

Тому, логічним буде зробити такий висновок, що трудова дієдатність залежить від наявності цивільної дієдатності, якщо особу у встановленому законом порядку визнають недієдатною, це робить неможливим її участь у трудових правовідносинах в якості

працівника. Як правило, такі правовідносини припиняються ще до визнання особи недієдатною, тому що психічний розлад є підставою для встановлення групи інвалідності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України 1996 р. // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Бойко М. Д. Трудове право України : навчальний посібник / Бойко М. Д. – К. : Атіка, 2006. – 312 с.
3. Дмитренко Ю. П. Трудове право України : підручник / Дмитренко Ю. П. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 624 с.
4. Трудове право України: Академічний курс : підруч. для студ. вищ. навч. заклад. / П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, З. Я. Козак та ін. ; за ред. П. Д. Пилипенка. – 3-тє від., перероб. і доп. – К. : Ін Юре, 2007. – 536 с.
5. Наказ Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності» : від 05.09.2011 р., № 561 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0516-04>.

Устінова-Бойченко Г. М. Взаємозв'язок цивільної дієдатності та трудової дієдатності / Г. М. Устінова-Бойченко // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 725–727 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12ugmttd.pdf>

Розглянуто, яким чином виникнення психічного розладу впливає на можливість фізичної особи бути суб'єктом трудового права та тісний взаємозв'язок цивільної дієдатності та трудової дієдатності; визначено, що трудова дієдатність цілком залежить від цивільної дієдатності, незважаючи на те, що остання виникає у фізичної особи пізніше.

***

Устінова-Бойченко А.Н. Взаимосвязь гражданской дееспособности и трудовой дееспособности

Рассмотрено, каким образом психическое расстройство влияет на возможность физического лица быть субъектом трудового права, а также тесную взаимосвязь гражданской дееспособности и трудовой дееспособности; установлено, что трудовая дееспособность полностью зависит от гражданской дееспособности, несмотря на то, что последняя у физического лица возникает позже.

***

Ustinova-Boychenko A.N. Relationship Civil Majority and Working Capacity

How mental illness affects the possibility of an individual is subject to labour law, as well as the close relationship of civil legal capacity and work efficiency; found that the labor capacity is entirely dependent on the civil majority, despite the fact that the latter have an individual occurs later.